

5. Passov, E. I. 1991. *Kommunikativnyi Metod Obucheniia Inoiazychnomu Govoreniu*. Moskva: Prosvescheniie.
6. Popov, A. Yu. 1998. "Ekonomicheskaiia Deiatelnost v Inoiazychnoi Srede (Opyt Sistemnogo Analiza Biznes-Professii)". *Filologiya i Metodika Prepodavaniia Inostrannykh Yazykov*, 116–118. Sankt Peterburg.
7. Safonova, V. V. 1996. *Izucheniie Yazykov Mezhdunarodnogo Obshcheniia v Kontekste Dialoga Kultur i Tsyvilizatsyi*. Voronezh: Istoki.
8. Ter-Minasova, S. G. 2000. *Yazyk i Mezhekulturaia Kommunikatsiya*. Moskva: Slovo.
9. Thomas, A., ed. 1993. "Psychologie Interkulturellen Lernens and Handelns". *Kultervergleichende Psychologie. Eine Einfuehrung*. Goettingen, etc.

Жолтасва Гульнар, Килишпасва Мадіна, Ханіна Надія. Когнітивний підхід до формування комунікативної компетенції під час вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ. Розглянуто актуальність завдання формування міжкультурної комунікативної компетентності – здатності, яка дозволяє мовній особистості вийти за межі власної культури і набути якостей медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності. Водночас одним із центральних завдань сучасного етапу вивчення проблеми є створення концепції когнітивного підходу при формуванні міжкультурної комунікативної компетенції і, як наслідок, компетентності. Однією з основ методології формування міжкультурної комунікативної компетенції є когнітивно-діяльнісний підхід, який передбачає занурення студента в псевдореальну, штучно створену, проблемну ситуацію, під час якої здійснюється пошук вирішення завдань із подальшим аналізом мовних і немовних дій, а також уміння графічно змалювати і символічно представити фрейм тексту або дискурсу (стереотипної інформації, представленої в свідомості у вигляді динамічної і статичної ментальних моделей).

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетентність, когнітивний підхід, мовна особистість, інтеграція, глобалізація.

Zholtaeva Gylnar, Kylyshpaeva Madina, Khanina Nadiia. Cognitive Approach to Forming Communication Competence in Teaching a Foreign Language in the Non-Linguistic Higher Educational Establishment. This article discusses the relevance of the task of forming Intercultural Communicative Competence – the ability that lets a language personality go beyond his/her own culture and to acquire the qualities of a mediator of cultures without losing his/her cultural identity. In this case, one of the central tasks of the present stage of study is to create the concept of the cognitive approach in the formation of intercultural communicative competence and, ultimately, competence. One of the foundations of the methodology of forming cross-cultural communicative competence is the active cognitive approach, which involves immersing the student in a pseudo-real, artificially created problematic situation, during which a search is carried out for a solution of problems with the subsequent analysis of verbal and non-verbal actions, as well as for proficiency in graphically depicting and in symbolically presenting frame text or discourse (stereotypical information presented to the consciousness in the form of dynamic and static mental models).

Key words: intercultural communication competence, cognitive approach, linguistic identity, integration, globalization.

УДК 81' 371+ 81' 374

Маргарита Жуйкова

СЛОВНИКОВІ ДЕФІНІЦІЇ ТА ПРИНЦИП АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ

Свідомість людини сприймає та відбиває навколишній світ не рівномірно, а вибірково, що віддзеркалюється на результатах пізнання, втілених у мовній системі кожного лінгвокультурного колективу. Водночас на організацію мови, зокрема її семантичну підсистему, впливає універсальність перцептивної та когнітивної діяльності людини незалежно від її расової, культурної чи іншої належності. Прояви антропоцентризму можна виявляти в різних аспектах функціонування мови та мовлення. У статті наголошено, що на діяльності лексикографів, які будують словникові дефініції, позначаються загальні принципи пізнання. На прикладі дефініцій конкретної лексики, зокрема назв тварин і рослин, взятих зі словників англійської, німецької, італійської, української, польської та російської мов, показано, що в тлумаченнях відбиваються найважливіші складники когнітивної діяльності, як-от: виокремлення об'єкта з континуума перцептивної інформації, його категоризація, виділення розрізняювальних ознак у межах субкатегорії, формування прототипу, а також зіставлення та порівняння об'єктів одного категоріального рівня.

Ключові слова: антропоцентризм, словникова дефініція, диференційна ознака, прототип, категоризація, порівняння.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поняття мовного антропоцентризму, введене в наукову парадигму лінгвістики в роботах Вільгельма фон Гумбольдта, в останні десятиліття набуло особливої актуальності. Твердження про те, що мова антропоцентрична за своєю суттю, оскільки породжена людською свідомістю і не може існувати поза нею, міцно ввійшло в набір аксіом, які часто подаються як самоочевидні. Справедливо наголошено на тому, що людська свідомість сприймає світ вибірково і схильна виділяти, категоризувати й вербалізувати саме ті фрагменти дійсності, які мають особливе значення в житті певної етнічної спільноти; це, зрештою, приводить до формування специфічно етнічної мовної картини світу, яка здатна впливати на сприйняття дійсності носіями певної мови. Багато дослідників аргументовано доводять, що в основі номінативних процесів лежать принципи антропометризму та антропоморфізму [7], які узгоджуються зі знаменитим твердженням грецького софіста Протагора «Людина є мірилом всіх речей». Загальновизнаним фактом є універсальність основ перцептивної та когнітивної діяльності всіх представників людського роду, що втілюється у свідомості у формі так званого універсально-предметного коду (термін М. Жинкіна) [3]. Проте поза увагою лінгвістів залишається чимало проявів мовного антропоцентризму, безпосередньо не пов'язаних із семантичними чи номінативними аспектами. Зокрема, значний інтерес становлять такі лінгвістичні явища, як дефініції тлумачних словників. Дефініції лексем (чи інакше – експлікації лексичного значення) – стовідсотковий продукт свідомості лінгвістів. У багатьох дефініціях можна виявити вплив національних традицій та стереотипів, аксіологічні нашарування того чи того часу, прояви соціально-політичних, релігійних чи ідеологічних доктрин. Водночас словникові дефініції є творінням *homo sapiens*, людини як високорозвиненої істоти з універсальними когнітивними здібностями, які не залежать від раси, національної належності, рівня розвитку культури, освіти тощо. Ця обставина і спонукає шукати в дефініціях, передусім в їхньому змісті та структурі, прояви загальнолюдської специфіки пізнання світу, що може трактуватися як антропоцентризм. У нашій попередній роботі [4] обговорено питання про те, як загальні закономірності когнітивної діяльності людини відбиваються на структурі лексичного значення і впливають на формування набору ядерних диференційних ознак.

Мета статті – продемонструвати вияви антропоцентризму у словникових дефініціях та проаналізувати деякі типологічні особливості цього явища.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Загальновідомо, що словникові дефініції творять для експлікації інформації про слово, яка називається «лексичним значенням». Питання про те, що саме слід розуміти під лексичним значенням слова, лінгвісти обговорюють вже протягом значного часу. Дослідники сходяться на тому, що це інформація про позамовний світ, «прив'язана» до мовного знака конкретної мови в конкретний час її існування. В. Гак подає таке визначення: «Лексичне значення – зміст слова, який відбиває у свідомості і закріплює в ній уявлення про предмет, властивість, процес, явище і т. д.» [2, 262].

Відповідно до основних положень наукових теорій про структуру лексичного значення та його зміст (К. Льюїс, Р. Карнап, Ю. Апресян, І. Арнольд, М. Комлев, М. Нікітін, Й. Стернін, Д. Шмельов та ін.), лексичне значення більшості слів не є монолітним і розпадається на окремі макро- та мікрокомпоненти, які містять різні види інформації. Відповідно, ця складна структура має відбиватися в дефініціях через наявність і різних зон, і різних форм введення цієї інформації. Обговорюючи співвідношення поняття та лексичного значення, В. Гак зазначає, що останнє «включає лише розрізнявальні ознаки об'єктів» [2, 262], тобто далеко не всі ознаки спроможний виділити когнітивний апарат людини. Проте досі в лінгвістів нема задовільної відповіді на питання, що слід вважати «розрізнявальними ознаками», яким способом їх виокремлювати серед масиву численних ознак поняття

(концепту). Практика показує, що вимогу, яку висуває В. Гак до лексичного значення, в лексикографічній практиці реалізувати доволі складно. Це можна прослідкувати, порівнявши дефініції однієї лексеми у різних тлумачних словниках (часом тої ж мови).

Для прикладу розгляньмо дефініції слова *дуб* у словниках різних мов. Тлумачення цього слова у «Словнику української мови» («Багаторічне листяне дерево з міцною деревиною та плодами – жолудями» [8, 428]) подає інформацію про чотири аспекти явища. Дефініція багатотомного «Словника польської мови» за редакцією В. Дорошевського виявляється багатшою на диференційні ознаки: “*Dąb* – *Quercus*, drzewo z rodziny bukowatych (Fagaceae), o rozłożystych konarach, grubej, porękaniej korze, ściślejszej, twardej masie drzewnej” [15]. Тут вказано не лише на знання, набуті людиною через перцептивні канали (крона, кора, деревина дуба), а й на енциклопедичну інформацію щодо місця дуба в ботанічній таксономії. Аналогічно побудована дефініція словника російської мови за редакцією Д. Ушакова: «*Дуб* – крупное лиственное дерево с плотной древесиной, на котором растут желуди» [9]. Енциклопедичний компонент, необхідний для ідентифікації рослини, включено в дефініцію одного зі словників англійської мови: “*Oak* – any deciduous or evergreen tree or shrub of the *fagaceous* genus *Quercus*, having acorns as fruits and lobed leaves” (листяне або вічнозелене дерево чи чагарник з сімейства букових роду *Quercus*, що має широке листя, з плодами – жолудями) [16]. В інших лексикографічних джерелах зафіксована вказівка на ареал поширення: “*Oak* – a large tree that is common in northern countries” (велике дерево, поширене в північних країнах) [17]; “*Oak* – sort of large tree with tough, hard wood, common in many parts of the world” (вид великих дерев з міцною, твердою деревиною, поширений в багатьох частинах світу) [14, 72]. Дефініція з тлумачного словника німецької мови видавництва «Суден» включає ще більше перцептивних ознак: “*Eiche* – großer Laubbaum mit schwerem, hartem Holz, verhältnismäßig kleinen, gelappten Blättern und Eicheln als Früchten” (велике листяне дерево з важкою, твердою деревиною, що має відносно невелике лопатне листя і плоди-жолуді) [11]. Найбільш лаконічною виявилась дефініція одного з тлумачних словників італійської мови: “*Quercia* – alto albero che produce ghiande” (високе дерево, що дає жолуді) [12, 786].

Відсутність уніфікації в поданих тлумаченнях можна сприймати як прояв суб’єктивного підходу різних лексикографів до визначення лексеми на позначення дуба. Проте слід взяти до уваги, що укладачі словників орієнтуються на споживачів – носіїв певних мов, які є також носіями певної картини світу. Остання слугує об’єднувальним чинником і нівелює різницю в індивідуальних концептосферах мовців. Тому суб’єктивність лексикографа не може виходити за певні рамки. Більш адекватним є пояснення, що лексикографи вибирають для дефініцій різні розрізнявальні ознаки об’єкта, з яких створюється певна спрощена концептуальна модель.

До диференційних ознак об’єкта (в наведених прикладах – дуба), введених у дефініції, не слід уключати вказівку на певне місце дуба в ботанічній таксономії, бо вона несе лише ідентифікаційну інформацію (власне, у словниках часто використовується лише переклад національної назви латинською мовою). Набір розрізнявальних ознак зводиться до невеликої кількості характеристик дуба (це дерево багаторічне, велике за розміром, з розложистими гілками, з листям, яке восени опадає; його листя невелике і широке, а кора груба, порепана; його деревина характеризується міцністю і твердістю; на ньому ростуть жолуді), які людина отримує передусім через органи відчуттів. Можна передбачати, що інші дефініції вміщують деякі не названі тут ознаки, проте їх набір не буде сильно відхилятися від спрощеної моделі, що представляє саме лінгвістичну, а не енциклопедичну інформацію.

Питання про те, як відбивається в словникових дефініціях загальнолюдська специфіка когнітивної діяльності, найкраще обговорювати на матеріалі тлумачень слів-еквівалентів різних мов. На нашу думку, дефініції слугують прекрасним матеріалом для виявлення різноманітних проявів антропоцентризму, що пронизує всю мовну систему. Закономірності пізнання світу, що мають універсальну природу, включають поміж іншим ви členовування

окремого об'єкта з потоку перцептивної інформації (розмежування континуума на «фігуру» і «тло»), процедури узагальнення, зіставлення та порівняння; категоризацію предметів та явищ; формування структури категорії та її центральної зони, тобто прототипу; виділення різних ознак об'єктів та структурування цих ознак у концептуальному цілому.

Дефініції лексем у словниках слугують цікавим матеріалом для демонстрації загальнолюдських закономірностей когнітивних процесів. До проявів антропоцентризму відносимо, зокрема, цілісне сприйняття об'єкта, позначеного словом (що відповідає «гештальтній формі збереження знання в пам'яті» [5, 135]), включення його в певну ширшу категорію (категорію вищого рівня абстрагування), виділення невід'ємних ознак об'єкта, які входять у концептуальну структуру; формування прототипу та низки стереотипів і деякі інші. Під прототипом розуміємо ментальний образ об'єкта як представника певної категорії, сформований людською свідомістю і необхідний для орієнтації у світі [5, 144–145]. Прототиповий образ наділяється набором ознак, які мовці виокремлюють із цілісного гештальту, і сприяє ідентифікації (категоризації) нових об'єктів, що з'являються у досвіді.

Наведені тлумачення лексеми *дуб* чітко демонструють, що цей об'єкт категоризується як дерево, тобто виступає складником категорії вищого рівня узагальнення. Подекуди в тлумаченнях вказуються й субкатегорії для категорії «дерево»: «листяні дерева», «дерева сімейства букових», «листопадні» та «вічнозелені дерева». Перша субкатегорія цілком вписується в так звану наївну картину світу (листяні дерева протиставляються шпичковим на основі перцептивного рівня пізнання), тоді як інші є результатом абстрагування і залучення до дефініції наукових знань.

Крім того, більшість тлумачень фіксують цілісне, інтегральне сприйняття об'єкта через зоровий канал, при якому не виділяються якісь окремі компоненти будови чи специфічні ознаки, а предмет виступає як такий, що займає певну частину простору. В дефініціях *дуб* характеризують словами *large*, *großer*, *alto*, *крупное*. Візуальна інформація, зокрема просторові параметри об'єктів, відіграє провідну роль у процесах їх сприйняття та ідентифікації. Як зазначає Б. Величковський, «серед інших перцептивних процесів сприйняття простору вирізняється тим, що <...> воно спеціально налаштоване на функціонування в нормальних умовах життєдіяльності: стабільності більшості предметів, незалежності їх розмірів від відстані до спостерігача та ін.» [1, 165].

Крім того, прикметники розміру в складі дефініції відбивають ту найважливішу ознаку, що слугує для візуальної ідентифікації, тобто розміри дуба, його відносно-просторові параметри щодо інших дерев у тій самій категорії. Дефініція зі словника польської мови дещо інакше вказує на ту саму візуально сприйнятну ознаку розміру: «o rozłożystych konarach». Отже, можна говорити про відбиття такого процесу, як зіставлення і порівняння об'єкта з іншими об'єктами в категорії вищого рівня узагальнення.

Варто відзначити і фіксацію в більшості словників невід'ємної ознаки дуба – наявність плодів-жолудів. Цей параметр, попри те, що виконує роль ідентифікатора рослини, входить не до всіх дефініцій. З погляду формальної логіки, вказівки на жолуді достатньо, щоб ідентифікувати дерево (лише плоди дуба мають назву *жолуді*), однак на практиці розпізнання дерева як дуба конкретним носієм мови залежить від його попереднього досвіду і наповнення його індивідуальної концептосфери. Людина, знаючи про однозначний зв'язок між дубом і жолудями, наприклад, з текстів певної культури, може візуально не розпізнавати ані того, ані іншого.

Найцікавішим проявом антропоцентризму в наведених дефініціях можна вважати відтворення прототипу дуба. Зрозуміло, що спостерігачам трапляються живі дуби різних розмірів, різного віку, з різною корою і деревиною, з листям різної форми, проте подані тлумачення містять такі ознаки, які притаманні добірним екземплярам дорослого і навіть старого віку. Набір цих ознак відповідає візуально-тактильним відчуттям (високий, із розложистою кроною, з грубою і порепаною корою, з твердою деревиною). Отже,

прототиповий дуб зі словникових дефініцій – це старий дуб, що росте або осібно від інших дерев, або перевищує інші дерева в лісі, крім того, з огляду на вегетативну стадію, це дуб, яким він буває влітку чи восени, коли на ньому вже є сформовані жолуді.

Цікаво, що ті самі прототипові ознаки дуба виявляються в асоціативних експериментах. Так, в «Русском ассоциативном словаре» зафіксовано такі реакції на слово-стимул *дуб* (подаємо неединичні асоціації): *дерево, зеленый, старый, высокий, могучий, большой, желуду (желудь), столетний, в лесу, вековой, зелень, крепкий* [6]. У словнику “Edinburgh Associative Thesaurus” серед асоціації до англійського слова *oak* домінує лексема *tree (дерево)*, однак із низькою частотою фіксуються реакції *acorn (жолудь), leaf (листя), solid (твердий), age (вік), field (поле)* [13].

До словникових ознак, які не формують прототип дуба, тобто посідають периферійну позицію у структурі концепту, належать форма і розмір листя та ареал поширення.

Аналогічні прояви антропоцентризму виявляються в дефініціях інших лексем зі сфери конкретної лексики. Зупинимось докладніше на тому, як в дефініціях відбиваються процеси зіставлення та порівняння одних об’єктів з іншими. Загальна тенденція пізнання (нове, слабо осмислене, рідкісне порівнюється зі старим, усвідомленим, добре знайомим) часто виявляється і в структурі словникових визначень. До найцікавіших проявів цього явища належить ідентифікація одного явища через відсилку до іншого, більш відомого носіям мови. Для цього в словниках можуть вживатися маркери *схожий, нагадує, подобный, like* тощо. Особливо активно такий прийом ідентифікації об’єкта використовують при тлумаченні лексем на позначення живих істот, наприклад:

«*Зебра* – копытное млекопитающее из семейства лошадиных, с полосатой шерстью, **похожее по внешнему виду на осла**» [9].

«*Землеройка* – насекомоядное млекопитающее, **по виду похожее на мышь**» [9].

«*Канюк* – хищная птица, **похожая на ястреба**, крик которой напоминает плач» [9].

«*Козодой* – насекомоядная птица, **похожая на ласточку**» [9].

“*Hamster* – rodent **like a large rat**, kept by children as a pet” (*хом’як* – схожий на великого пацюка гризун, якого діти тримають як домашню тварину) [14, 388].

“*Hamster* – small animal that looks **like a mouse** with no tail” (маленька, схожа на мишу, безхвоста тварина) [17, 732].

Характерною відмінністю порівнянь цього типу від інших випадків зіставлень двох явищ (зокрема того, що має місце при метафоризації) є зіставлення двох концептуально близьких явищ чи об’єктів, які входять у спільну категорію вищого рівня абстрактності. Ця вища категорія, як правило, вербалізується в дефініції і посідає в ній місце архісеми («копытное млекопитающее»; «насекомоядное млекопитающее» чи просто «млекопитающее»; «хищная птица»; «насекомоядная птица»; “animal”, “rodent”). У межах цієї категорії виділяються два об’єкта, назви яких виступають один щодо одного когіпонімами (*зебра* й *осел*, *землеройка* і *мышь*, *канюк* і *ястреб*, *козодой* і *ласточка*, *hamster* і *rat*, *hamster* і *mouse*). Той об’єкт, що використовується як основа порівняння, має бути більш відомим, краще осмисленим і більш поширеним у певній культурі чи середовищі. Порівняймо також визначення айви зі словника польської мови: “*Pigwa* – owoc jadalny krzewu *Cydonia oblonga* Mill, **przypominający kształtem gruszkę, bardzo twardy**” (їстівний плід ... що за формою нагадує грушу, дуже твердий) [15]. У деяких випадках дефініції такого типу містять мінімум розрізнявальних ознак об’єкта, наприклад: “*jackal* – wild **dog-like** animal” [14, 453], що фактично означає відсутність автономного лексикографічного опису слова.

Будуючи такі дефініції, лексикографи спираються на мовний досвід мовців, адже частотність слів – основ для порівняння – значно вища за ту, що мають одиниці, які потребують тлумачення. Лексеми – основи для порівняння, як правило, багаті на семантичні та словотвірні деривати і наділені різноманітними конотаціями. З іншого боку, дефініції такого типу спираються на концептуальні структури, сформовані різними шляхами в

свідомості носіїв певної культури. Щоб зрозуміти, як виглядає айва, користувачу словника треба мати в пам'яті схематичний перцептивний образ груші – фрукта більш відомого, краще осмисленого, поширеного на тій території, де живуть носії мови. Проте такий спосіб ідентифікації вельми ненадійний: він лише наближено дає зрозуміти, на що схожий об'єкт, а не яким він є насправді (айва відрізняється від груші не тільки твердістю, а й кислим, терпким смаком, способами приготування і споживання, хімічними властивостями тощо). Що ж до пташки *козодой*, яка ідентифікується через ластівку, то тут перед користувачем словника постає справжній ребус, адже неясно, що саме в образі ластівки (розмір тіла і крил, забарвлення, форма голови, хвоста і крил, особливості польоту, звуки тощо) виступає ознаками подібності. Цікаво, що різні дефініції слова *hamster* ідентифікують хом'яка то як великого пацюка, то як мишу, що створює плутанину в уявленнях про його справжній розмір.

Незважаючи на недоліки подібного опису лексичного значення, він незрідка використовується у словниках, особливо в тих випадках, коли подібність заторкує невізуальні ознаки, які складно чи неможливо проілюструвати у словнику. Наприклад: «Кобальт – хімічний елемент, сріблясто-білий метал із червонястим вилиском, твердіший від заліза» [8, 200]. Оскільки носії мови тою чи тою мірою уявляють твердість заліза, вони можуть уявити і відповідну ознаку кобальту. Отже, як і в інших випадках осмислення нового і незнайомого, при тлумаченні лексем людина спирається на добре засвоєні образи й уявлення. Ігнорування в таких дефініціях розрізнявальних ознак явища не завжди ускладнює сприйняття слова і може бути виправдане з позиції користувача словника. Як показав свого часу Л. Щерба, є суттєва відмінність між словниками різних типів, призначених для різних цілей, і тому лексикографічний опис слів може суттєво відрізнятися. «Про той чи той предмет доводиться говорити, що це 'рід чагарника' чи 'один з видів невеликих лісових птахів' і т. п. У будь-якому разі треба пам'ятати, що нема жодних підстав накидати загальній мові поняття, які їй зовсім не властиві і які – головне і визначальне – не є якимись чинниками в процесі мовленнєвого спілкування» [10, 280]. Там само Л. Щерба згадує російське слово *золотник*, референт якого зараз мало кому відомий, як приклад одиниці, яку непотрібно описувати через диференційні ознаки, а достатньо зазначити, що це «одна из частей паровой машины».

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Лексикографічна практика, спрямована на задоволення потреб користувачів, відбиває різноманітну пізнавальну діяльність людини. Зміст словникових дефініцій визначається не лише рівнем пізнання та усвідомлення певного явища, позначеного лексемою, а й іншими чинниками, зокрема певними світоглядними настановами лінгвістів-лексикографів як членів мовно-культурного колективу. Разом з тим, принцип антропоцентризму стає тою універсальною основою, на якій ґрунтуються різні форми і способи експлікації лексичного значення. Розглянувши дефініції конкретної лексики в різних словниках, зокрема тлумачення іменників на позначення об'єктів рослинного та тваринного світу, доходимо висновку, що попри розбіжності в наборі й кількості диференційних ознак, у кожній дефініції можна виявити прояви універсальних засад когнітивної діяльності людини. В дефініціях відбито загальні процедури виокремлення часткового із цілісного гештальту, ідентифікації, категоризації, узагальнення, порівняння, структурування ознак та ін. Особливо показовим є той факт, що при описі конкретної лексики лінгвісти часто відбирають саме ті ознаки об'єкта, які формують його прототиповий образ, необхідний людині для орієнтації у світі та ідентифікації нових фрагментів досвіду.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо із необхідністю докладного аналізу словникових дефініцій інших груп лексики в аспекті мовного антропоцентризму.

Джерела та література

1. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания : в 2 т. / Б. Величковский. – М. : Академия, 2006. – Т. 1 : 448 с. ; Т. 2 : 432 с.
2. Гак В. Г. Лексическое значение слова / В. Г. Гак // Большой энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Большая Рос. энцикл., 1998. – С. 262–265.

3. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. Жинкин. – М. : АПН РСФСР, 1958. – 378 с.
4. Жуйкова М. Структура словникової дефініції в аспекті антропоцентризму / М. Жуйкова // *East European Journal of Psycholinguistics*. – 2015. – Vol. 2, No. 2. – С. 48–54.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Из-во МГУ, 1996. – 245 с.
6. Русский ассоциативный словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thesaurus.ru>
7. Саєвич І. Г. Антропоцентризм у мові і мовознавстві / І. Г. Саєвич // Наукові записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. «Філологія (мовознавство)». – Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2015. – С. 199–205.
8. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда ; АН УРСР. Ін-т мовознавства. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
9. Толковый словарь русского языка : в 4 т. [Электронный ресурс] / под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1935–1940. – Режим доступа : <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov.html>
10. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Л. Щерба // Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – М. : Наука, 1974. – С. 265–304.
11. Deutsches Universalwörterbuch [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.duden.de>
12. Dizionario fondamentale della lingua italiana. – Novara : Istituto geografico De Agostini, S.p.A., 1999. – 1100 p.
13. Edinburgh Associative Thesaurus [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.eat.rl.ac.uk>
14. Hornby A. S. The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby, with the assistance of A. P. Cowie, [and] J. Windsor Lewis. – London : Oxford University Press, 1974. – 1055 p.
15. Słownik języka polskiego [Zasób elektroniczny] / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa, 1958–1969. – Tryb dostępu: <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>.
16. The Collins English Dictionary [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.collinsdictionary.com>
17. The Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.ldoceonline.com/>

References

1. Vielichkovskii, B. M. 2006. *Kognitivnaia Nauka. Osnovy Psikhologii Poznaniia*. Moskva: Akademiia.
2. Gak, Vladimir. 1998. “Leksicheskoe Znachenie Slova”. In *Bolshoi Entsiklopedicheskii Slovar*, edited by V. N. Yartseva, 262–265. Moskva: Bolshaia Rossiiskaia Entsiklopediia.
3. Zhynkin, N. I. 1958. *Mekhanizmy Rechi*. Moskva: Akademiia Pedagogicheskikh Nauk RSFSR.
4. Zhuikova, Margaryta. 2015. “Struktura Slovnkovoi Definitsii v Aspekti Antropotsentryzmu”. *East European Journal of Psycholinguistics* 2 (2): 48–54.
5. Kubriakova, Elena. 1996. *Kratkii Slovar Kognitivnykh Terminov*. Moskva: MGU.
6. Russkii Assotsyativnyi Slovar. <http://www.thesaurus.ru>
7. Saievych, I. H. 2015. “Antropotsentryzm u Movi i Movoznavstvi”. *Naukovi Zapysky Vinnytskoho Derzhavnoho Pedagogicheskoho Universytetu Imeni M. Kotsiubynskoho*, 199–205. Vinnytsia: Planetar.
8. Bilodid, I. K., et al. 1970–1980. *Slovyk Ukrainskoi Movy v 11 Tomakh*. Kyiv: Naukova Dumka.
9. Ushakov, D. N. 1935–1940. *Tolkovi Slovar Russkogo Yazyka v 4 Tomakh*. <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov.html>.
10. Shcherba, L. V. 1974. *Opyt Obshchiei Teorii Leksikografii*. In *Yazykovaa Sistema i Rechevaia Deiatelnost*, edited by L. V. Shcherba, 265–304. Moskva: Nauka.
11. Google. *Deutsches Universalwörterbuch*. <http://www.duden.de>
12. *Dizionario fondamentale della lingua italiana*. 1999. Novara: Istituto geografico De Agostini, S.p.A.
13. Google. *Edinburgh Associative Thesaurus*. URL: <http://www.eat.rl.ac.uk>
14. Hornby, A. S. 1974. *The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. London: Oxford University Press.
15. Doroszewski, Witold. 1958–1969. *Słownik języka polskiego*. <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>
16. *The Collins English Dictionary*. <http://www.collinsdictionary.com>
17. *The Longman Dictionary of Contemporary English*. <http://www.ldoceonline.com/>

Жуйкова Маргарита. Словарные дефиниции и принцип антропоцентризма. Сознание человека воспринимает и отражает окружающий мир не равномерно, а выборочно, что отражается на результатах познания, воплощенных в языковой системе каждого лингвокультурного коллектива. Вместе с тем на организацию языка, в частности его семантической подсистемы, влияет универсальность перцептивной и когнитивной деятельности человека независимо от его расовой, культурной или иной принадлежности. Проявления антропоцентризма можно выявлять в различных аспектах функционирования языка и речи. В статье отмечается, что на деятельности лексикографов, которые строят словарные дефиниции, отражаются общие

принципи познання. На приєре дефiнiцiй конкретної лексики, в частини названь животиных и растений, взятих из словарей англійського, немецкого, италіанського, українського, польського и російського мов, показано, що в тлумаченнях отражені важніші складові когнитивної діяльності: виділення об'єкта из континуума перцептивної інформації, його категоризація, виділення диференціюючих ознак в межах субкатегорії, формування прототипа, а також сопоставлення и порівняння об'єктів одного категоріального рівня.

Ключевые слова: антропоцентризм, словарна дефiнiцiя, диференціюючий ознак, прототип, категоризація, порівняння.

Zhuikova Marharyta. Principles and Dictionary Definitions Regarding Anthropocentrism. The human consciousness perceives and reflects the external world in a manner which is selective, rather than uniform, and this in turn is reflected in the outgrowths from the knowledge embodied in the language system of each linguistic and cultural group. Along with this, particularly in the organization of the language, its semantic subsystems have an affect on the universality of the perceptual and cognitive activity of the individual, regardless of racial, cultural or other associations. It is possible to detect manifestations of anthropocentrism in different aspects of language and speech. In this article, it is noted that the activities of lexicographers who formulate dictionary definitions can provide indications regarding general principles of knowledge. For example, specific vocabulary definitions, including those relating to animals and plants taken from English, German, Italian, Ukrainian, Polish and Russian dictionaries, show that the interpretation reflected the major components of cognitive activities, such as isolating a single item within the perceptual continuum of information, categorizing it, selecting distinctive features within subcategories, formulating prototypes, and matching or comparing objects at a single categorical level.

Key words: anthropocentrism, dictionary definition, differential feature, prototype, categorization, comparison.

УДК 811.111'373

Юрій Зацний

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ МАКРОСИСТЕМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Збагачення англійської мови новими за формою та змістом інноваціями відбувається шляхом словотвору. Окреслено специфіку лексико-семантичної макросистеми сучасної англійської мови. Розглянуто процеси, механізми й засоби творення англомовних лексичних інновацій. Зазначено, що значна частина вихідних елементів (кореневих основ, афіксів) у свій час була запозичена з інших мов. Ще кілька десятиліть тому перші позиції за активністю словоскладання посідали такі способи, як афіксація, а у ХХІ столітті на перший план виходить так звана телескопія (фрагментація), коли новотвори формуються через зрощення двох частин (фрагментів) слів, або одного повного слова і частини другого. Крім того, якщо йдеться про фрагменти наявних лексем, то вони, як правило, не збігаються з реальними морфемами. Одним із не менш продуктивних способів формування інновацій можна вважати «зворотню деривацію» (back derivation, back formation). Наведено низку прикладів, які детально ілюструють функціонування неологізмів у сучасній англійській мові.

Ключові слова: неологізм, механізми та засоби творення англомовних лексичних інновацій, афіксація, телескопія, словоскладання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Словниковий склад сучасної англійської мови характеризується наявністю значної частини гетерогенних утворень: греко-германських, греко-романських, романо-германських та інших варіацій етимологічних гібридів. Коли в середині минулого століття один з авторів маніфесту Лейбористської партії Великобританії ввів в обіг лексему *meritocracy*, лінгвісти протестували проти цього «гетерогенного слова», яке складалося з латинської і грецької морфем, заявляючи, що воно не має права на існування. Проте його доля виявилася зовсім іншою: воно функціонує в англійській мові вже понад півстоліття як єдине нерозчленоване позначення більш